

Qurbonov Anvar

Oriental universiteti Samarqand kampusi ilmiy tadqiqotchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola Samarqand viloyatining bozorlari haqidagi tarixiy ma'lumotlar va manbalar asosidagi bilimlar yoritilgan. Samarqand bozorlarining O'rta Osiyo bozorlarida tutgan o'rni va ahamiyati haqidagi farqli jihatlar ham ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Xalqaro bozorlar, xizmat ko'rsatish obyektlari, "Samariya" asari, Registon maydoni.

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Samarqand viloyati O'rta Osiyo savdo-iqtisodiy hayotining muhim markazlaridan biri bo'lib, bozorlari xalqaro savdoning rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etgan. Bu davr, ayniqsa, Rossiya imperiyasining Turkistonda o'rnatgan nazorati bilan bog'liq bo'lib, iqtisodiyot va savdo aloqalarida sezilarli o'zgarishlar yuz berdi. Samarqand shahri Buxoro amirligining asosiy siyosiy, iqtisodiy va madaniy markazlaridan biri bo'lgan. Bu shahar ajoyib tabiati, hosildor yeri va go'zal bog'lari bilan ham amirlikning boshqa hududlaridan ajralib turgan. XIX asr ikkinchi yarmiga oid manbalarda shaharning go'yoki ulkan bir bog'dan iborat ekani alohida ta'kidlangan. Adabiyotlar sharhi. Samarqand shahri ming yillar davomida shakllangan bo'lib, unda tarixiy yodgorliklar atrofini bir-biriga zich qilib qurilgan oddiy va qurilishi nihoyatda sodda uylar mavjud bo'lgan. XIX asr boshiga kelib esa Samarqand yana yirik shaharga aylanibgina qolmasdan, karvonsaroylar va bozorlarning ham qurilishlari va paydo bo'lishlari evaziga yanada chiroyli va gavjum shaharga aylangan. 1812-yilda amirlikka kelgan ingliz ayg'oqchisi Mir Izzatullaning guvohlik berishicha, "bu davrda Samarqand kundan-kunga rivojlanayotgan shahar edi"-deya ta'kidlagan. Bundan shuni anglash mumkinki, rivojlangan shaharlarda odamlar gavjum va zich bo'lishadi. Bu esa ularga xizmat ko'rsatish va savdo jarayonlarini yaratib berish va takomillashtirish hamda yangilash vazifalari yuklab boraveradi. Abu Tohirxojaning "Samariya" asarida shahar iqlimining ajoyib va mo'tadil ekani, shuning uchun "firdavsmonand" –jannat misoli, deb keltiriladi. Yozda Samarqand nisbatan salqin va iqlimi mo'tadil ekani, har tomondan esuvchi mayin shamol va toza havo kayfiyatni ko'tarishi, ruhiy sokinlikni ta'minlashi haqida ma'lumot bergan. Iqlimi, tabiati va muhiti odamlarning "firdavsmonand" shaharda yashashga bo'lgan intilishini kuchaytirgan. Bu o'z navbatida, urbanizatsiya jarayoniga va aholining demografik holatiga ta'sir ko'rsatgan. Guzarni aholining umumiy yig'ilishlarida saylanadigan oqsoqollar boshqargan. Har bir mahallaning markazi bo'lib, u yerda masjid va choyxona bo'lgan. Ushbu markazlarda savdo-ishlab chiqarish ustaxonalari, do'konlar va uncha katta bo'lmagan bozorlar ham bo'lgan [3]. Rossiya istilosidan keyin ham eski shahardagi guzarlar shaharning hududiy bo'linishi doirasida o'z mavqeyi va o'rniga ega bo'lsa-da, huquqiy jihatdan davlat tuzilishi tizimiga kirmas

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

edi. Shunday bo'lsa-da, guzarlarni ijtimoiy boshqarish, tartib-intizomni ta'minlash borasida yozilmagan qonun borligini eslatish joizdir. Rasmiy-huquqiy masalalar qozi va muftiylar muhokamasida qonun doirasida bajarilgan. Qozi va muftiylar bir necha guzarda shahar hokimi va keyinchalik imperiya hukumati farmoni bilan tayinlangan.

Samarqand shahrida bozorlar, xizmat ko'rsatish obyektlari va karvonsaroylarning barpo etilishi, takomillashishi va yangilanib borishi natijasida shahar rivojlanib yangicha tus ola boshlagan. Eski va navqiron shaharda 4 ta yirik markaziy maydon bo'lib, bularda bozor holatlari kuzatilgan: 1. Registon maydoni, unda tosh yotqizilgan va u bozor hayoti markazi vazifasini o'tagan; 2. Bibixonim maydonida tosh yotqizilmagan. U yerda bozor va 3 ta non rastasi bo'lgan; 3. Bibixonim maydoni qarshisida mol bozori maydoni bo'lib, unga ham tosh yotqizilmagan. Unda yirik shoxli hayvonlar, tuya va qo'ylar sotilgan.

Eski shaharda Amir Temur maqbarasi yonida xiyobon mavjud bo'lib, unga turli xil daraxtlar ekilgan. Shohizinda masjidi ro'parasida ham rus hukumati tomonidan xiyobon tashkil qilingan. Ikkita xiyobon ham chiroyli manzarasi bilan ajralib turgan, ko'chalarida tosh yotqizilgan va yaxshi holatda saqlangan. Bu xiyobonlar mahalliy aholi sayr qilishi uchun eng qulay joy bo'lgan. Samarqandning tarixiy bozorlari nafaqat iqtisodiy hayotning, balki madaniy muloqotning ham markazi edi. XIX asr oxiriga kelib, Samarqand bozorlari o'zining xilma-xilligi, tovarlarining sifati va geografik qamrovi bilan ajralib turgan. Eski shahardagi bozorlari: Registon bozori: Samarqandning markaziy bozori bo'lib, turli tovarlar, xususan ipak, gilam, hunarmandchilik mahsulotlari va qishloq xo'jaligi mahsulotlari bilan savdo qilinardi. Chorsu bozori: Bu bozor shaharning chorrahasi yaqinida joylashgan bo'lib, mahalliy dehqonlar va hunarmandlarning asosiy savdo nuqtasi hisoblangan. 2. Bozorlarning ijtimoiy va iqtisodiy o'rni: Bozorlar Samarqand va unga yaqin hududlarda ishlab chiqarilgan mahsulotlarni sotish bilan birga, Rossiya va Xitoydan olib kelingan tovarlar uchun ham muhim savdo nuqtasi bo'lgan. Xo'jalik va hunarmandchilik rivojlanganligi sababli bozorlarda o'quv-uslubiy vositalar, ipak gazlamalar, mahalliy mahsulotlar savdosi kengaydi. 1-jadval ma'lumotlari asosida shuni aytish mumkin, bozorlar shaharlarning ijtimoiy-iqtisodiy hayotida muhim o'rinni egallaydi. Zero, sivilizatsiyaning ham aynan shakllanishida bozorlar, xizmat ko'rsatish obyektlari, karvonsaroylar, shaharlashuv imkoniyatlari to'laqonli aks ettirishi lozim hisoblanadi. Shu o'rinda bozorlardan tashqari, xizmat ko'rsatishni rivojlantirish maqsadida karvonsaroylar ham mavjud bo'lib, ularning asosiy ish jarayoni shaharda savdo maqsadlarida tashrif buyurgan kishilarning tunab qolish, saroyning o'ziga savdo amaliyotlarini ham bajarishini ko'zda tutgan holda xizmat ko'rsatish jarayonini amalga oshirgan.

1. Соколов Ю.А. Бухара, Самарканд, Келиф в 1813 г. Публикация отрывка из “Путешествия мир-Иззатуллы в Среднюю Азию 1812-1813 гг.” Труды ТашГУ им. Новая серия. Вып. X. Исторические науки. Кн. 14. –Ташкент, 1957. –С.196.

2. Абу Тохир Хожа. Самария. –Т.: Мерос, 1989. –Б.14.3.Абрамов М.М. Гузары Самарканда. –Т.: Узбекистан, 1989. –С. 4.

